

6. Нощни сенки

Над зъберите над Балдуиновата кула изгря месецът цял червен и макар и късно, сякаш идеше да придаде особено значение на Панчовите думи за християнската кръв, която щяла да се лее на юг. Скоро обаче месецът почна да избледнява, да губи зловещия си цвят и мирно да сияе върху небето високо вече над бойниците на крепостта. Като че ли с неговото издигане по небесния свод изтичаше и червеният му сок, както от узрял нар, прободен с острие. След като измина светлото поле, той се скри зад един плътен облак, който приличаше на продълговат войнишки щит. Средата на облака потъмня, а краищата заблестяха, като че ли бяха обшити със сърмен гайтан. Между облака и месеца, духани сякаш от еднакъв попътен вятър, почна недълга, но игрива гоненица. Ту месецът поглеждаше през тъмното було на облака и за миг лунният светлик бялваше Царевец, заспалия град и гърбовете на речните вълни, ту пък облакът на свой ред се разкъсваше, удължаваше една черна ръка и закриваше небесното око.

Тая гоненица между облака и месеца следеше един конник, който препускаше по тесния път между реката и лесистите поли па Момина крепост. Непознатият идеше отдалеко, защото неговото добиче беше потънало в пяна и куцаше с десния си заден крак — подковата хлопаше. Кой и какъв беше тоя конник, не можеше да се види поради тъмната наметка, подобна на овчарски клашник, която го обгръщаше от глава до пети и скриваше неговите дрехи. Като си обръщаше главата назад, за да погледне месеца, виждаха се само няколко кичура от къдравата му коса и малко прегърбеният тънък нос.

Не само към небето гледаше той. От време на време главата му се обръщаше и към Царевец отвъд реката и неговият поглед прескачаше от огньовете до осветените прозорци на палата. Като нагази Ксилохорския поток, той остави коня да се напие със студената вода, а сам дълго гледа към крепостта, послушвайки се загрижено в отбоя на камбаните и в неясната глъчка, която идваше оттам. Толкова улисан изглеждаше той в своите мисли, че не забелязваше дори и умората на коня си, и куция му крак. Щом добичето се напи, конникът го шибна с все сила и се понесе нататък. Ала когато друмът свърна под Гарван и отпред зачерня едрата маса на Трапезица, конят се препъна и едва не събори своя господар наземи. Ездачът чевръсто скочи от седлото и няколко пъти ядосано удари животното по ноздрите. Па като се наведе и огледа копитото, той поведе коня зад себе си. Добичето тръгна покорно, като куцаше силно.

Водейки така коня, непознатият пътник мина покрай оградата на «Св. Димитър» и стената на долния град, която се спускаше от най-високото място на Трапезица до Етъра. Той сякаш тръгна по-спокойно, когато навлезе в сянката на градището, в пролома между Трапезица и Гарван. Отвъд пролома пътят изви наляво под Трапезица, чиито склонове изглеждаха съвсем черни. Скоро конникът достигна купчина ниски къщи, слабо осветени, които се гущеха край брега на Етъра. Тия къщи бяха част от Жидовското село, в което живееха купци и златари евреи.

Като измина няколко криви улички, пътникът се отправи към една сграда, която изглеждаше и по-голяма от другите, и беше повече осветена. Сградата я ограждаше

висока здрава засека. Едни вратца зееха полуоткрехнати. Пътникът бутна вратата и влезе, а после преведе и добичето си.

Изглежда, не за първи път идваше тука, защото не се суетеше нагоре-надолу, а веднага тръгна по пътечка, постлана с изпокривени плочи. Пътеката доведе човека и животното до нисък обор, облеган на стената. Непознатият провря главата си през едно прозорче и видя при светлината на месеца, че на яслите беше вързан черен жребец с високо червено седло, каквото носеха болярските коне. Конят подуши своя другар, вдигна глава и изви шията си към прозорчето. Той тихо изцвили, а после се обърна и захрупа пак сеното. По лицето на пътника се изписа учудване. Без много маене той вкара и своя кон вътре, върза го за яслата и му постави сено, па притвори вратата на обора и излезе вън.

Там пътникът се спря и замисли, ала скоро вдигна глава и се послуша: наблизко заскърца врата и заговори два човешки гласа. Притиснат до стената, той тихо и предпазливо се повлече нататък. Така пътникът стигна до ниска врата, вдлъбана в каменна сводообразна рамка, издигната над няколко кръгли стъпала. Вратата беше полуразтворена и на прага, осветен отзад от пламъка на глинен светилник, който една старешка ръка държеше високо, стоеше гърбом един човек и говореше полугласно. По зеленикавия му и богат, макар износен плащ, и по меча, който проничаше под плаща, личеше, че този човек е болярин. Пък и гласът му бе заповеднически и високомерен. Вторият от говорещите не можеше да се види от мястото, където се притаи пътникът, ала той сякаш и не искаше да го знае, а гледаше само болярина и зорко и внимателно се слушваше в неговите думи.

— Трийсет генуезки дуката, сякаш трийсетте сребърника на Юда даваш, еврейно? А знаеш ли защо отивам във Влахия при Иванка Басараба? — говореше сърдито боляринът и дрънкаше някаква кесия, като че ли броеше пари.

Другият глас — нисък и старешки — отговори нещо неразбрано.

— Бай ти на ланшния сняг, че си бил беден. Беден! И бълхите, дето скачат по джубето ти, са позлатени и посребрени — продължи пак боляринът и престана да дрънка дукатите — навярно пъкна кесията в пазвата си. — Хайде, стига, засега толкоз! А като дойда, ще ти върна парите, и двойно, и тройно. Що, не вярваш ли? Не ти ли стига залогът?

Старешкият глас пак каза нещо.

— Да ти платя? Че за какво! За киселото вино, с което ме угости, или за мухлясалото сено на коня? Махай се отпреде ми, стар вешер! Мислиш, че не зная какви магии вършите в тая къща, и дяволския тартор викате посред нощ? Или като става сега царица една от вашето юдейско племе, ще уплашиш аллагатора Белослава, а? — закрещя вече високо боляринът, който беше наистина същият онзи сърдит болярин, дето се караше със стражата пред портите на Царевец.

Аллагаторът, като мърмореше сърдито, слезе от стъпалата и се запъти към обора. Той мина покрай самия пътник, без да го забележи. Едва закриви зад къщата, пътникът изскочи из сянката и като взе на една крачка стълбата, стигна до прага тъкмо когато

вратата се затваряше. Той я дръпна с все сила и влезе подир стареца евреин, който говореше с болярина.

Старецът се обърна и като видя влезлия, извика уплашено:

— Ай! Арон!

Па понечи да избяга през една друга съвсем тясна вратичка в дъното на стаята. Ала непознатият хвана стареца за широкото му пъстро джубе, дръпна го далече и от двете врати, а сам чевръсто хлопна пътната и постави мандалото на малката. При движението неговата наметка се свлече от раменете. Той остана по къса кожена дреха, разшита със сини ширити.

Той беше снажен плещест момък с червена къдрава коса и луничаво лице. Дали от яд, или това си беше обичайно, лицето му бе страшно бледо, шарените му, малко разногледни, но хубави очи горяха с черен лош огън. На лявото му ухо висеше някаква медна халка, а на пояса, вързан с желязна верижка, дрънкаше широк и крив месарски нож. Запретнатите до лакътя ръце бяха изшарени с глави на животни и чудовища.

Колкото млад и як беше момъкът, толкова стар и одрехлял изглеждаше другият евреин. Неговата брада беше толкова дълга, че бе препъхната в широк сърмен пояс, който пристягаше пъстрото му джубе, бухнато на гърдите и по ръкавите. В тая широка дреха мършавото му тяло се въртеше като кокалест пръст в голям пръстен, а от неговото лице, полускрито в бява превръзка с черни шарки, личеше само големият му месест нос.

Необичайна и чудновата беше и стаята: малка, ниска, опушена, като клетка с много полици и лавици, на които се върдаляха чукчета и пили, цветни стъкла, позеленели от старина гривни, везни — от най-малки до най-големи — и какво ли още не. Под мъждукащия светилник всичко не можеше да се види, а имаше и рафтове и тъмни пезули, препълнени с всякакви дрехи, оръжия, воински доспехи и съдини. Па и миришеше на старо, на плесенясало и на тежки благовония, попити в накитите.

Старецът успя да се домъкне до една масичка, върху която лъщяха няколко едри златици. Той ги сграби с шепи и ги пхна бърже в джубето си.

Младият най-сетне отвори уста и със сдържан гняв продума:

— Симантов бен-Аззай! Петте месеца минаха. Аз ида за обещаното.

— Ай, Арон! Арон! — завайка се пак старият евреин и като си хвана лицето между двете длани, заклати глава, сякаш го болеше зъб. Ала очите му шукаха между сърдития Арон и малките вратца.

Изведнъж Арон изкрещя:

— Сара, де е Сара?

Старецът престана да се клати и се захла. От устата му щръкнаха два черни зъба, остри като шила.

— Уплаши ме, Арон, уплаши стария Симантов, уф рекох си: ще извади нож Арон и ще заколи стария добър Симантов, дето и баща му Мойсея познаваше, и за дядо му е чувал, хи-хи?

— Не ми трябват твоите пари, за да мърся ножа си — отвърна младият, като разбра къде бият думите на Симантов. — За всички твои дукати, златици и перпери не давам Сара. Де е тя, казвай! Доведи ми я и си свободен да вървиш, дето искаш. Иначе и ножът ще играе.

Той изгледа стареца зловещо и повдигна кривия си нож. По лъскавото му острие се плъзна светлива ивица.

— Шт... шт... Арон! — пошушна Симантов тайнствено, като си турна пръст на устните и страхливо погледна резливото оръжие. — Дано не те чуят отвъд!

— А кой е в синагогата? — попита несъзнателно по-тихо червенокосият пришълец и обърна също очи към малката вратичка.

— Равви Шемайя, Хамалиел и старейшините.

— Що правят там?—промълви вече с безпокойство в гласа Арон. — Днеска не е събота.

— Врачуват! — каза тихо Симантов, като се огледа наляво и надясно.

Лицето на Арона потъмня и той глухо заговори:

— За какво лечуват? Симантов, кажи, кажи! Нещо криеш зад думите си. Чак в Боруй хората мъльвят, че цар Александър взел една хубава еврейка за царица. А има ли от Сара по-хубава измежду сестрите ù! Симантов! Симантов! Триста брави овце и сто юнци прекупих, денеси щях да ги доведа. И овцете, и юнците напуснах да видя Сара! Чуваш ли как ми е мила внучката ти? Доведи ми я ей сега, в една ризка да е, ще я взема. Не искам ни пари, ни прид.

Той замлъкна, а по очите му блесна влага.

— Ай тоя болярин, дето с тебе говореше за царица еврейка приказваше. Сара не е! Не може да е Сара! Коя ще е тогава?

— Арон, Арон — зашъпна старият евреин и пак се заклати, — баща ти знаех, и за деда ти съм чувал. Не се сърди на стария Симантов!

Той се спря, огледа се пак наоколо плахо, като че ли можеше да го чуе някое ухо, и пошушна тайнствено:

— И Сара е, и не е Сара!

Младият Арон подскочи на мястото си, а очите му се наляха с кръв и изпъкнаха напред. Той откачи кривия си нож и го вдигна над стареца, като шъпнеше някакви непонятни думи. Бедният Симантов изгуби и ума, и дума и колкото повече ножът се издигаше над

него, толкова по-малко, по-хилаво и безжизнено ставаше тялото му, сякаш то искаше да потъне в гънките па широките пъстри дрехи и там да се скрие.

Ала Арон изведнъж сне ножа си и като бутна стареца до стената, отвори малката вратичка и се втурна бежешком отвъд. Щом затвори вратата, той я затисна зад гърба си, а самичък се-огледа наоколо, за да види къде е и какво има.

Стаята, в която се намираше сега, не беше по-голяма от предишната, пък беше и комай по-тъмна, ала вместо стена отпреде имаше завеса от дебело тъмно платно. През завесата проблясваше светлина и някакъв глух говор идваше оттатък, като че ли се молеха много хора или се четеше нещо на нисък глас. Арон много не се мая, подпря вратата с няколко стола, които се редяха в стаичката, и дръпна завесата.

Втората горница беше просторна и висока, повече дълга, отколкото широка, и приличаше така на ковчег. Под прозорците, които бяха под самия покрив, горяха лоени свещи. Те повече димяха, отколкото светеха, и от техния чад и от горената мас миришеше на тежко и спарено. Ала всред горницата на самия под, покрит с рогозка, светеха две глинени лампади. Около тия два ярки и кротки пламъка бяха прикленали в кръг двадесетина стари-стари евреи. Дългите бели бради и широките дрехи — пъстри и бухнати в рамената, им придаваха еднакъв вид, сякаш един човек беше повторен много пъти в безброй лица. Те бяха така погълнати от нещо, което лежеше в средата на кръга, че нито чуха, нито видяха влезлия. Осветените им отдолу лица изразяваха учудване и благоговение. В дъното на стаята имаше кивот, скрит зад синя завеска с шестоперка звезда, а под него гореше седмосвещник. Седем бяха и свещите под прозорците: седем отляво, седем отдясно. От десния ъгъл зад ниска преграда идваше шум от духало и пращеше нещо като врящо масло

Арон скри меча си, като че ли отведнъж усети някакъв страх, пристъпи още няколко крачки и погледна в средата на кръга през гърба на клекналите старей.

Едва сега той забеляза, че там седеше един друг евреин, в когото позна равви Шемая, облечен съвсем различно от останалите. Широката му дреха и шапката бяха бели, само гърдите му бяха стегнати в някаква ризница от жълта сърма с ресни по долния край. И на шапката бе преплетена златна връв, а на челото и на лявото рамо висяха малки свитъци, направени от пергамент. Пред тоя евреин и между двата светилника имаше три мраморни плочи с три различни рисунки по тях: седмосвещник на едната, на другата седем кръга, които влизаха един в друг, а на средната плоча, най-голяма и в която гледаха самият равви и старейшините, бяха издълбани черти, които се скупчваха в десет точки. Всяка точка бе отбелязана с една еврейска буква. Десните бяха всички бели, тия отляво — червени, а средните — сини. До самата плоча бе поставена корубеста кутия, пълна с бели и черни кокалчета.

Когато Арон се надвеси, старият равви бъркаше в кутията. Той напълни шепата си с кокалчета и ги хвърли върху плочата, като шепнеше полугласно някакви заклинания. Останалите евреи също забъбраха нещо и с любопитство загледаха към чертите и буквите.

Кокалчетата се удариха о плочата, подскочиха и се наредиха в разни положения. Повечето черни бяха изпадали по рогозката, а белите се купчиха към долния край около

десетата синя буква. Старият Шемая наведе късогледите си очи и попипа самите кокалчета. По лицето му се изписа радост.

— Малкхут, царство! — избъбра той и като поглади брадата си, обърна се към другите старци, па ги погледна. Те зашумяха, забърбориха из едно гърло, сочейки един другиму кокалчетата. Равви Шемая събра белите и черни знакове и ги отдели настрана, а от кутията взе нови, които хвърли върху плочата със същите заклинания. Този път малко кокалчета паднаха на рогозката, но затова пък белите се размесиха с черните и се струпаха на лявата страна, дето бяха червените букви. Едно бяло кокалче се закрепил на една синя буква в средата на чертежа.

Старецът с още по-голяма припряност се наведе, грабна с трепереща ръка самотното бяло кокалче и извика тържествуващ:

— Тиферет!

И продължи, като сочеше червените букви:

— Хвала на йехова! Радвайте се, синове израелеви! Уримите и тумимите се съвокупиха и белите са над мъжките сефироти! Новата Естир победи!

— Естир, Естир!—повториха един през друг старците и се размърдаха: някой гледаше чертите и буквите отблизо, друг приказваше с равви Шемая и тълкуваше оживено и с благочиние.

Най-сетне, като се наприказваха и начудиха старейшините, равви Шемая прибра грижливо уримите и тумимите в кутията и я затвори със заклинания и нашепвания. Па потропа с опакото на ръката и се повдигна на крака с пъшкания и охкания. Не беше се още вдигнал добре на нозе, и притърчаха двама едри млади евреи с ниско подстригани коси и с такива висулки по дрехите като неговите. Той им пошушна нещо и те бърже вдигнаха трите плочи, а вместо тях донесоха малък жертвеник, на който пушеха ароматни треви. Жертвеникът стоеше сега на средата на горницата и гъстият пушек се издигаше нагоре, тълпеше се между гредите на тавана и пак се връщаше надолу. Димната мъгла изпълни стаята, закри, лицата на хората, а старецът извади една дебела книга и зачете бързо-бързо, което не приличаше ни на песен, ни на молитва. При една дума, която често се повтаряше и звучеше като име, старците потрепваха на пода едновременно и настойчиво.

Младият Арон, който стоеше все със същия страх зад старците, видя как скоро след почукването на равви от малката стаичка излязоха двама души, зачервени и запотени, в жълти джубета. Всеки един носеше една восъчна кукла, голяма колкото десетгодишно дете. И двете кукли имаха еднакви лица: очите направени от въглен, а зъбите от просенични зърна. Така ли се стори Арону, или наистина имаше прилика, лицата напомняха моминския лик на Сара. Умът му започна отново да се мъти и той стисна ръцете си една о друга, за да не се хвърли в купчината и да размахва пестниците си наляво и надясно. Когато двамата зачервени евреи се приближиха до свещниците, видяха се и дрехите на куклите. Едната бе облечена в еврейско облекло, а другата в червено царско одеяние. По багреницата бляскаха разноцветни стъкла и мъниста, а на главата имаше варакосана жълта коронка.

Кръгът се разтвори и двамата носачи влязоха вътре и застанаха от двете страни на равви Шемая. Той спря четенето, издигна главата си. Като вдишваше тежкия упоителен дъх на каденията, старецът погледна с примижали очи едната кукла, после — другата. И запя с нов, изпълнен с копнеж и любов глас:

Коя е тази —
блестяща като зората,
като луната прекрасна,
като слънцето светла...

Старците повториха тия четири реда бързо, несговорно, изпреварвайки се един друг, но със същия нежен и треперещ глас. Всички погледи заблестяха, всички беззъби уста се издуха напред към лицата на восъчните кукли като за целувка. Ала един глас се отдели от другите и изхлипа:

— Саро, Саро, дъще моя!

На това плачливо призование откликна див гневен вик. Докато старците се обърнат и разберат що става, Арон скокна в средата на кръга, разчорлен, с разкривени очи и пяна в устата. Той размаха надравви Шемая и над старейшините своя крив месарски нож.

— Сара, дайте ми Сара! — пресипнато завика той.

Старците се разбягаха настрани, само старият равви остана на мястото си, а до него останаха и двамата носачи на куклите. Той погледна втренчено обезумелия момък през белорусите си клепащи и се докосна леко до рамото му.

— Дроне, сине Мойсеев — започна той изтежко, — сними ножа, за да не те прокълна да стоиш след смъртта си между небето и земята с главата надолу, както дух Божи прокле ангела Шемхазан.

— Дай ми Сара! — извика пак Арон, ала ръката му се отпусна малко надолу.

— Проклет ще бъдеш и никога няма да видиш в Ган-Едем сенките на дедите си?

— Сара, Сара! — още по-ниско прошепна младият и ръката му висна съвсем.

— Хаим, вземи ножа! — заповяда старецът на един от младите левити.

Когато Арон остана без оръжие, равви Шемая сви тънките си устни, като че ли се усмихваше.

— Слушай, Арон — заговори старецът и снагата му се изправи гордо, а очите блеснаха в дълбочините на тъмните кладенци — гласът му беше суров и повелителен. — Що би станало, ако чакалът се сдвоеше с лъвица, а орлицата с петел? Ако прокаженият седнеше на престола Соломонов и Соломон, царят на царете, вземеше неговото място на кръстопътя, да моли за къшей хляб и за една горчива маслина? Казано е за Бене Израел: «Всички, които го преследваха, настигнаха го в тясно място.» Тъй е, горко нам! Какво беше Бене Израел, какво е сега? Лъв беше, а сега е черв земен, от нозете на

нечистите тъпкан. Арон, дошло е време да дигне главата си Божият народ, макар да е трябвало жертва да дадем: лъвицата на чакала да дадем и на петела — орлица.

— Сара, Сара — повтаряше си на припевки червенокосият Арон и си клатеше главата, като че ли всичко друго бе забравил: забравил бе и силата си, и своята мъжка гордост.

— Слушал ли си за царица Естир — запита старецът, — за тази еврейка, която стана жена на царя Артаксеркса и спасила Мардохая и еврейския народ от злия Аман?

По лицето на Арона мина тъмна сянка, като чу думата царица.

— Не ме мъчи, равви, кажи де е Сара, дай ми я!

— Да му дадем Сара, да му дадем Естир, виж ли ти? — завика един дребничък старец, който стоеше до равви Шемая. — А що ще стане с нас, що ще стане с Бене Израел, а?

Старейшините се разсмяха злобно.

— За неговите овце и телета иска да забравим царските милости — обади се друг.

— Дойде и нам бял ден да видим, с царица от наш род да се гордеем!

— Да подобруват и евреите, ред е!

Всички лица се бяха зачервили, а ръцете се протягаха като грабливи нокти към бедния Арон, който ставаше все по-бледен.

Ненадейно той извика като обезумял, спусна се към двамата носачи и преди да го спре някой, грабна куклата, която беше облечена в багреница. Момъкът я повъртя малко между ръцете си, втрещен в дребничкото восъчно лице, което му напомняше неговата Сара, па я вдигна високо и с все сила я удари в пода. Куклата се разтроши на няколко части, малката коронка се разсипа на златист прах.

От силното движение изгаснаха и двете лампади, та в горницата стана полутъмно и старците, като се боеха да не затупа сега и тях Арон, се разбягаха навред. Ала на Арона, види се, не му идваше е на ума за старейшините. Като тласна наляво и надясно ония, които се изпречиха на пътя му, с няколко скока се хвърли към малката стаичка, отвори като вихрушка вратцата и влезе вътре. Там се озърна нагоре-надолу, залази на четири крака под масичката, разгършува дори в рафта с дрехите и ги разхвърли по всички ъгли на стаята. Най-послед силите го напуснаха, той се наведе над масичката, дето още блестяха няколко сребърни пари, па заплака като дете безнадеждно и безпомощно.

И тъй силна, изглежда, беше мъката на Арона, че той не усети кога в стаичката се вмъкнаха двамата млади левити и го свързаха здраво надлъж и нашир. Момъкът се покори, глава не вдигна, ръката си не помръдна. Светилникът, окачен на една верижка, мъждукаше слабо над голямата му червенокоса глава, която лежеше цяла върху масата и само леко помръдваше, сякаш току-що бе отделена от туловището. Той не чу също кога в стаята с хиляди предпазвания се промъкна и Симантов. Старецът погледа, погледа свързания исполин, който изглеждаше сега безвреден като пеленаче, и заклати жалостиво глава.

Неочаквано Арон вдигна глава. Лицето му беше мокро от сълзи, подпухнало и зачервено. Неговият поглед се втренчи в стария евреин без гняв и без омраза.

— Симантов бен-Аззаи — продума той тихо, — иди кажи на равви Шемая да ме пусна. Утре, щом пукне зората, ще отида в Царевец да се главя при царския джелатин. Чуваш ли, при стария Шимон чирак, глави да сека и да хвърлям от скалата в Етъра мъртви тела. Хайде!

Симантов изпули очи и заднишком отстъпи чак до вратата.

— Ай, Арон! Арон! — жално застена старецът и заклати глава — Самаел ти взе ума. Защо така?

Арон вдигна съвсем глава и разтърси рошавата си грива:

— А как ще служа иначе на царицата, на... царица Естир?

© 2001—2005. **Православна беседа**. Части от четивата могат да се цитират при посочване на адреса на сайта (<http://pravoslavie.domainbg.com>). Цялостното преиздаване на текстове в печатно тяло или в електронен вид — само с писмено разрешение от редакцията.